

FELVILÁGOSODÁS

I. KIINDULÁS:

XVII. századi gondolkodás: ész, természeti törvények fontossága kerül előtérbe.

Angliából indul (pl. John Locke), központja Franciaország, elterjedése: keresztény országok

John Locke elmélete a társadalmi szerződésről:

- Minden embernek vannak vele született természetes jogai.
- Ezek egy részéről lemondanak az állam javára a társadalmi szerződésben. Az állam biztosítja az alapvető jogokat, míg a polgárok ellenőrizhetik a hatalmat.
- Ha az uralkodó megszegi a társadalmi szerződést, a nép elmozdíthatja.

II. KÉPVISELŐK:

1. Montesquieu (1689-1755):

- a. Művei: A törvények szelleméről, Perzsa levelek
- b. Hatalmi ágak felosztásának elméletét fogalmazza meg. 3 hatalmi ág:
 - i. Törvényhozás: parlament, országgyűlés
 - ii. Végrehajtás: kormány
 - iii. Bírói hatalom: bíróságok

Ezeknek egymástól függetlenül kell működni, cél a zsarnokság elkerülése. Egymást kölcsönösen ellenőrizniük kell.
- c. Nép szerepe az államban: nép egészét illeti a törvényhozó hatalom, amit a képviselői útján gyakorol.

2. Voltaire (1694-1778):

- a. Művei: Filozófiai levelek, Candide
- b. Főleg a római katolikus egyházat bírálja

3. Rousseau (1712-1778):

- a. Műve: A társadalmi szerződésről
- b. Elutasítja a társadalmi szerződés gondolatát. Mindenkinek közvetlenül kell részt vennie a döntések meghozatalában.

III. HATÁSA:

- Sokkal átütőbb és gyorsabb, mint eddig bármelyik eszméáramlat. Okai:
 - Írni-olvasni tudás terjedése
 - Könyvnyomtatás (franciák az Enciklopédiában foglalják össze az ismereteket a felvilágosodás szellemében; szerkesztői: Diderot, d'Alambert)
 - Első újságok
- Felélénkül a szellemi élet: polgári szalonok, kávéházak, szabadkőműves páholyok a központjai

EURÓPAI HATALMI HELYZET

I. ANGLIA:

Alkotmányos monarchia. Két párt: whig (pénzemberek); tory (birtokosok)

Nagyhatalmi politikájában fő ellenfele Franciaország (gyarmatokon és a kontinensen is)

II. FRANCIAORSZÁG:

XIV. Lajos uralkodása a fénykora, de uralma végére államcsőd közeli helyzetbe kerül.

III. KÖZÉP –ÉS KELET-EURÓPA:

1. Poroszország: új hatalom; XVIII. sz. elején megerősítik a hadsereget, fejlesztik az ipart és az oktatást. Területe folyamatosan nő.
2. Habsburg Birodalom: III. Károly halálakor (1740) kihal a dinasztia férfiága, és Mária Terézia öröklí a trónt (Pragmatica Sanctio). Mária Terézia területi veszteségek árán tudja a hatalmát megőrizni.
3. Oroszország: II. Katalin tovább erősíti az uralkodói hatalmat; területi növekedés.

FELVILÁGOSULT ABSZOLUTIZMUS: Poroszország, Habsburg Birodalom és Oroszország területén kialakult uralmi forma a XVIII. sz-ban.

Jellemzői: Uralkodók felülről bevezetett reformokkal akarnak modernizálni (adókedvezmények, jobbágyság helyzetének javítása, oktatásügy szabályozása, türelmesebb valláspolitikai)

4. Lengyelország: veszít a jelentőségéből. 1772-ben, 1793-ban és 1795-ben felosztják egymás között az osztrákok, poroszok és az oroszok.

AMERIKAI FÜGGETLENSÉGI HÁBORÚ

I. GYARMATOSÍTÁS:

- XVI. sz-ban két irányból gyarmatosítják az európaiak: északról franciák és hollandok, délről a spanyolok. XVII. sz-tól jelennek meg az angolok (első gyarmatuk 1606-ban Virginia).
- A gyors benépesülés okai:
 - Európához hasonló a klímája, nem kell alkalmazkodni a mostoha éghajlati viszonyokhoz
 - Politikai és vallási ellentétek kiéleződnek az anyaországban (európai hatalmi harcok, protestánsok üldözése)
 - Gyors meggazdagodás reménye
 - 1620-tól jelennek meg az első rabszolga-szállítmányok
- Ellentétek az indiánokkal: keleti partvidéken kezdődik a benépesülés, de sikerül megegyezni velük. Később a nyugati terjeszkedés során éleződnek ki az ellentétek.
- 13 gyarmat: megalakul 1732-ben; van önálló törvényhozásuk, de sokban függenek a brit koronától
- Angol-francia ellentétek: 1756-1763 között a hétéves háborúban az angolok győznek

II. GYARMATOK ÉS ANGLIA KAPCSOLATA:

Az ellentéteket az okozza, hogy az angolok a gyarmatok védelmi költségei miatt nagyon megemelik az adókat. Amerikaiak válasza: bojkottálják az angol termékeket, nem fizetik be az adókat.

A brit kormány végül a teavám kivételével mindent visszavon. Ekkor ez már kevés az amerikaiaknak.

1773: bostoni teadélután: a szélsőségesek egy csoportja indiánnak öltözve Bostonban az óceánba öntik a teát a hajókról.

1774: Philadelphiában 55 tagból álló I. kontinentális kongresszuson kimondják, hogy a britek rendelkezései rájuk nem érvényesek. A tagok számának emelkedése mutatja a területi bővülést. Nyugati irányban terjeszkednek.

III. A HARCOK:

1775-ben kezdődnek a fegyveres összecsapások.

1776. július 4.: Thomas Jefferson megfogalmazza a Függetlenségi Nyilatkozatot

- Gyarmatok függetlenek
- Biztosítja az emberi szabadságjogokat
- Képviselői kormányzatot akarnak bevezetni

A harcokat amerikai részről George Washington vezeti: komoly sikereket akkor tud elérni, amikor francia, spanyol, holland csapatok is nyújtanak segítséget.

1781: Yorktown-nál az amerikaiak döntő győzelmet aratnak.

1783: Nagy-Britannia elismeri a függetlenséget.

1787: elfogadják az Egyesült Államok alkotmányát

FRANCIAORSZÁG A XVIII. SZÁZADBAN A FRANCIA FORRADALOM IDŐSZAKA

I. XV. LAJOS (1715-1774) ÉS XVI. LAJOS (1774-1792) URALMA:

- Egyre rosszabb az ország pénzügyi helyzete:
 - Sok háború túl nagy anyagi áldozatokat követel:
 - 1701-1713: spanyol örökösödési háború
 - 1740-1748: osztrák örökösödési háború
 - 1756-1763: hétéves háború
 - 1775-1783: amerikai függetlenségi háború
 - Az uralkodócsalád pazarló életmódja, kegyencnők eltartása (Pompadour, Marie Antoinette)
- Pénzügyi csőd megoldására rossz kísérletek
- A pénzügyi válság politikai válsággá alakul: XVI. Lajos 1614 óta először összehívja a rendi gyűlést 1789 májusra. Hatására fellendül a politikai élet, mindenki arra számít, hogy a sérelmeit orvosolni fogja az országgyűlés.

II. FRANCIA RENDI GYŰLÉS:

1614: a gyűlés 3 rendből áll (nemések, papok, polgárok – 3. rend). A három rend külön ülészik, és rendenként történik a szavazás

1788-tól: polgárok azt akarják elérni, hogy személyenkénti szavazás legyen, és duplázzák meg a létszámukat
XVI. Lajos megduplázza a számukat, de megmarad a rendenkénti szavazás

III. A FRANCIA FORRADALOM KITÖRÉSE:

1789. május 5.: Versailles-ban megnyílik a rendi gyűlés.

Csalódást okoz, hogy az uralkodó csak az adózásra vonatkozó törvényeket terjeszt elő vitára

3. rend válasza: Sieyes abbé vezetésével Alkotmányozó Nemzetgyűléssé nyilvánítják magukat

- Nemések is csatlakoznak hozzájuk
- Labdaházi eskü: addig nem oszlatják fel magukat, amíg el nem készítik az alkotmányt

XVI. Lajos nem tudja kezelni a kialakult helyzetet. Párizsban is nő a feszültség, amire a hadsereg növelésével reagál.

1789. július 12.: felkelés tör ki Párizsban, a felkelők fegyvereket is tudnak szerezni

1789. július 14.: Bastille börtönét veszik be a felkelők (Bastille ostroma a forradalom egyik jelképe).

Szimbolikus jelentősége van: Bastille jelenti az abszolútizmus bástyáját a nép szemében. FORRADALOM!

A katonák egy része a felkelők oldalára áll, új városi tanácsot választanak, és felállítják a nemzetőrséget La Fayette márki vezetésével. Párizs példáját a vidéki nagyvárosok is követik, fejedelmi udvarokat, kastélyokat égetnek fel a parasztok, lecserélik a régi vezetést és felállítják a nemzetőrséget

IV. EMBERI ÉS POLGÁRI JOGOK NYILATKOZATA:

A vidéki lázadásokra engedményekkel reagál a nemzetgyűlés: csökkentik a parasztok terheit.

1789. augusztus 26.: elfogadja a nemzetgyűlés az Emberi és Polgári Jogok Nyilatkozatát (EPJ)

- 17 cikkelyből áll, az Amerikai Függetlenségi Nyilatkozat a minta
- 1791. évi francia alkotmány bevezetője lett, később az ENSZ Alapokmányában is szerepelnek az EPJ-ben megfogalmazott alapelvek
- Legfontosabb pontjai:
 - Polgári szabadságjogok: mindent szabad, ami másoknak nem árt; szabadsághoz, tulajdonhoz való jog; vallás- és sajtószabadság
 - Megjelennek a felvilágosodás elvei: három hatalmi ág szétválasztása, törvény előtti egyenlőség
 - Népfelség elve: törvény megalkotásában minden ember közvetlenül vagy képviselői útján részt vehet. Az embereknek joguk van a képviselőket számon kérni.

V. AZ ALKOTMÁNYOS MONARCHIA IDŐSZAKA (1789-1792):

- Gazdaság: élelmiszerárak szélsőséges ingadozása, pénzügyi válság továbbra is megmarad
- Uralkodó helyzete:
 - Együttműködik a La Fayette vezette forradalmi erőkkel, de nem mond le minden jogáról, ezért megromlik a viszonyuk
 - Katonáságot erősíti, így félelmet kelt az emberekben:
 - 1789. október 5-6.: „asszonyok menete”
 - Asszonyok mennek Párizsból Versailles-ba az uralkodóhoz, hogy kenyeret kérjenek tőle
 - A tömeg betört a palotába, és a királynak menekülnie kellett: Párizsba megy a Tuilériákba
 - Külföldi segítséget kér a hatalma megszilárdítása érdekében:
 - 1791. júniusban úgy dönt, hogy a hozzá hű külföldi csapatokhoz távozik, de menekülés közben felismerik, és visszaviszik Párizsba („monarchia temetési menete”)
 - Eredmény: az uralkodó nehéz helyzetbe hozza magát, és az alkotmányos monarchia híveit, felerősödnek a köztársaság hívei
 - 1791. július 17.: Mars mezőn rendezvényt szerveznek a köztársaságiak. A tömeg meglincsel két lefelé fordított férfit, ezért kirendelik a tömeg feloszlására a nemzetőrséget. A nemzetőrség katonái a tömegbe lönek, így az alkotmányos monarchisták teljesen elszigetelődnek.
- Politikai helyzet:
 - A király szökési kísérlete után a poroszok és az osztrák fenyegető hangvételű püldi nyilatkozatot adnak ki a franciáknak (megvédik a királyi hatalmat)
 - Belpolitika: fellendül a politikai élet, klubok alakulnak, amelyeknek jelentős közvélemény-alakító szerepe van. Pl.: JAKOBINUSOK (vezetője: Robespierre, szélsőséges irányzat), CORDELIERS-KLUB, GIRONDE (vezetői: Brissot, jakobinusokból kivált mérsékeltbb csoport)
 - Egyre radikálisabb követeléseket fogalmaznak meg
 - 1791 vége: elfogadják az alkotmányt, ezzel feloszlik az Alkotmányozó Nemzetgyűlés, helyette Törvényhozó Nemzetgyűlés lesz
 - A Nemzetgyűlésben több politikai irányzat is részt szerez: vita arról alakul ki, hogy hogyan reagáljanak a külföldi fenyegetésekre
 1. alkotmányos monarchisták: ellenzik a háborút
 2. jakobinusok: ellenzik a háborút
 3. XVI. Lajos: háború mellett van (megerősítené a hatalmát)
 4. Girondé: háború mellett van

Az uralkodó girondiakból álló kormányt nevez ki, és hadat üzennek a Habsburgoknak. A harcok nyáron kezdődtek el, és porosz-osztrák győzelemmel kezdődött.

1792. augusztus 10.: a párizsi nép fellázad, megrohanják a Tuilériákat, és elfogják XVI. Lajost. Ezzel az alkotmányos monarchia megbukott.

1793. január 21.: XVI. Lajost kivégzik

VI. KÖZTÁRSASÁG IDŐSZAKA:

A király kivégzése után először a girondiak irányítják az országot. Közben folynak a harcok:

1792. szeptember 20.: Valmy-i ütközetben megállítják a poroszokat, azután a franciák győznek

Az összes nagyhatalom szövetkezik a franciák ellen (Anglia, Ausztria, Poroszország, Hollandia)

1793. június 2.: jakobinusok átveszik a hatalmat

- Külső és belső veszélyre hivatkozva terrort vezetnek be, és erőszakos úton szabadulnak meg az ellenfeleiktől
- „gyanúsak törvénye”: bárkit fel lehet jelenteni, akit gyanúsak tartanak, és tárgyalás nélkül ki lehet végezni. Több ezren esnek a terror áldozatául
- Sikerül megállítani a külső támadást, de a terror elszabadul
 - Robespierre már a saját korábbi támogatóit kezdi el kivégeztetni, ekkor őt is perbe fogják, és 1794. júliusában kivégzik